
KORA ÚJKOR

Békeérmek – hatalmi viszonyok a korai Amerikában

A *Robert Pickering* szerkesztette kötet alcímében a „korai Amerika” nem a prekolumbiánus civilizációkra utal, hanem a gyarmatosítás korára és az Egyesült Államok történetének első periódusára, a kötet pedig az oklahomai Gilcrease Múzeum éremgyűjteményének egy egészen speciális ágát dolgozza fel: a bennszülöttekkel folytatott tárgyalások során-után adományozott érmékét. Az ilyen érmékről azt gondolhatnánk, hogy csak gyűjtők és szakemberek egészen szűk körét érdekelhetik, de mint a kötet alcíme is mutatja, itt sokkal többről van szó: a hatalmi viszonyok alakulásáról, a bennszülöttek különböző trükkökkel történő kisemmizéséről, vagy éppen a fehérek által jó szándékkal adományozott kitüntetések történetéről, az ezekhez kapcsolódó történelmi eseményekről. A mívés kis fémadarabok mindegyikének megvan a maga sorsa, és mindegyik érdekes történetet mesél az utókornak.

A múzeum alapítója, Thomas Gilcrease (1890–1962) olajból szerezte vagyonát. Tehetős emberként hasonlóan vagyonosok társaságában forogva azt látta, hogy akik Amerikában elég gazdagok, főleg európai műalkotásokkal veszik körül magukat. Gilcrease úgy gondolta, hogy Amerikában is vannak olyan értékes művészek, mint Európában, és az amerikai folklór is megérdemli a tudományos igényű tanulmányozást és feldolgozást. Amerikai festők és szobrászok műveit gyűjtötte, aztán a bennszülöttek művészeti alkotásait, faragványokat, szötteket, totemoszlopokat, egyszóval mindent, ami a fiatal ország kulturális örökségéhez tartozik. A Tulsában, Thomas Gilcrease egykori háza mellett álló múzeum ma az egyik legrangosabb olyan létesítmény Észak-Amerikában, amely a kontinens szépművészeti és népművészeti örökségével foglalkozik.

Az előszóból, nyolc fejezetből valamint függelékekből álló, színes és fekete-fehér képekkel gazdagon illusztrált kötet egyes részeit a téma elismert szakértői írták, az előszót és az első fejezetet maga a szerkesztő, Pickering. Ez a fejezet az, amelyben a szerző leírja, milyen fontos, egyben regényesen izgalmas történész feladat az érmék mögött rejlő történetek feltárása, leírása, kezdve annak eldöntésével, hogy eredeti, hivatalos, és milyen fontosságú

éremről van szó, hiszen ezek azok, amelyek fontos események tanúi. Pic kering szerint ezek az érmék a XIX. század végére éppen olyan bonyolult rendszert képeztek, mint a nemzetközi tárgyalások dokumentumai európai országok között.

Ezekről az érmékről múzeumi kurátorok, történészek és más szakemberek a nagyközönség számára gyakorta csak szűkszavúan, vonakodva adnak bármilyen szakvéleményt, attól tartva, hogy a véleményüket aztán valakik arra használják, hogy árakat alakítsanak ki vagy befolyásoljanak árveréseken és a nemzetközi műtárgypiacon. Ezért is van az, hogy nagyon sok dolog vár még feltárássra a múzeumok raktáraiban őrzött békeérmékkel kapcsolatban. A további kutatás azonban elengedhetetlen, hiszen az indián népek nemzetközi kapcsolatainak ezek a legfontosabb „dokumentumai”.

Dokumentumnak nevezni ezeket az érméket ebben az összefüggésben nagyon is helyénvaló, hiszen az indiánok számára egy érem, mint kézzelfogható szimbólum sokkal többet jelentett, mint a fehér ember papírosai, amelyek a természeti népek számára többnyire érthetetlen dolgok voltak. Az észak-amerikai indiánok régóta hordtak a nyakukban éremszerű díszítéseket, amelyek vagy kagylóból, vagy kis korong alakúra kidolgozott cserépből készültek. Az érem formája tehát, akár kerek, akár ovális, nagyon is ismerős volt számukra. Ám a fehér ember érmei olyan anyagból – fémötvezetekből – készültek, amely tartósabb és csillogóbb volt, mint bármilyen olyan anyag, amit az észak-amerikai indiánok korábban ismertek. Ez fokozta ezeknek az érméknek az értékét a szemükben.

Az indián népek „nemzetközi kapcsolatait” említeni nem túlzás, hiszen a könyv nem szűkíti le Amerika történetét az angolszász gyarmatosítás utáni időszakra. A franciák által az ő gyarmataikon élő indiánoknak Amerikában adott medáliák mellett ott vannak azok is, amelyeket az Európába látogató indián főnökök kaptak a francia és a brit kormányoktól. Hangsúlyos részt kap a könyvben a spanyol gyarmati korban lezajlott kitüntetés-adományozás rendszere.

A könyv számos érem-adományozási ceremóniát ír le. Egy példa ezekre: „A beszéd végén Őexcellenciája felemelkedett a székéből, hogy mindegyik főnöknek a nyakába akasszon egy érmét, amely sötétvörös selyemszalagon függött. Először megcsókolgatta velük a királyi kegy eme jelképét, azután csupasz kardjával megérintette mindegyiküknek a mellkasát és mindkét vállát, majd a kereszt jelét rajzolta a fejük fölé a levegőbe. Végül mindegyik főnököt megölelte, és kezét fogott velük. A főnökökön látszott, hogy mennyire fontos és értékes számukra a ceremónia, amelyhez hasonlólt még nem éltek át.” (22.)

A ceremónia, amelyet az indiánok olyan megtisztelőnek tartottak, voltaképpen az európai lovaggá ütési szertartásnak és a keresztelőnek a gyarmatokra áthozott, sajátos egyvelege volt, részben azzal a céllal, hogy a törzseknel esetlegesen tapasztalható ellenséges szándékokat leszerelje, részben hogy a törzsek idegenkedését, sőt ellenséges érzéseit felkeltse minden más európai gyarmatosító nemzettel szemben. Az, hogy az érmeknek a fehérek is jelentőséget tulajdonítottak, illetve pontosan ismerték az indiánoknak az érmekkel kapcsolatos érzéseit, jelzi, hogy amikor pl. a spanyolok érmet adományoztak egy-egy indián főnöknek, akkor a másoktól, pl. a franciáktól kapott érmet elvették cserébe a kitüntetettől. Békeérmeket nem csak a fehérek és bennszülöttek közötti szerződések megpecsételéseként adományoztak, hanem olyan alkalmakkor is, amikor a gyarmatosítóknak sikerült békét teremteni az egymással háborúzó indián nemzetek között. Észak-Amerikában a fehérek érkezése teljes egészében felborította a bennszülött társadalmak közötti etnikai erőviszonyokat. A ló használatba vétele a síkvidéki törzsek által a XVII. század végén ezeket a népeket előnyhöz juttatta a többiekhez képest, a fehérek által behurcolt betegségek, a háborúk pedig egész országrésznyi területeket néptelenítettek el. Így olyan feszültségek támadtak a bennszülöttek között, amelyek a korábbi, alkalmi háborúknál súlyosabb konfliktusokat idéztek elő. A gyarmati hatalmak egymás ellen is háborúztak, a franciák és az angolok küzdöttek Kanada birtoklásáért, és a helyismerettel bíró, a vadonban jól eligazodó indiánok szövetsége felbecsülhetetlen volt a hadviselő feleknek. Ilyen körülmények között számos szövetség kötöttetett fehérek és indiánok, indiánok és indiánok között. A XIV. Lajos által kibocsátott *Honos et Virtu* érem különösen népszerű volt a kontinens északi részén, és esztétikai értékben, kidolgozottságban megelőzte az angol érme-
ket, amelyeket II. György király adományozott a bennszülötteknek. Amikor az európai hatalmak érmei az indiánok között már népszerűek és elterjedtek voltak, előfordult, hogy egyes főnökök annyira vágytak rá, hogy nem válogattak az eszközökben, amikor szerezni akartak egyet. Egy francia utazó, akinek a neve nem maradt fenn, leírt egy esetet, amelynek során átutazott az omaha törzs egyik faluján. A főnök fogságba ejtette, hosszasan dicsérte saját főnöki érdemeit, amelyek közül a legfontosabbnak azt tartotta, hogy járatos a méregkeverésben. Ezentúl pocskondiázta a fehéreket, és az utazót csak azzal a feltétellel engedte szabadon, hogy kapott érte egy nagy francia érmet. Mint kiderült, korábban már eljátszotta ugyanezt más nemzetiségű kereskedőkkel is (36).

Az Észak-Amerikában kiosztott békeérmek legtöbbje természetesen az angoloktól és amerikaiaktól származik. Az elsőket II. György király bocsá-

totta ki, unokája, III. György személyesen is átadott kitüntetéseket a cseroki követeknek, akik Londonba érkeztek a több ezer áldozatot és számos település pusztulását okozó angol–cseroki háború lezárására. Az emlékezetes eseményen Sir Joshua Reynolds, a kiváló portréfestő, az angol Művészeti Akadémia alapítója megfestette a Londonba érkező indiánok arcképét.

Innentől kezdve a fehérek által a bennszülötteknek adományozott békeérmek és egyéb kitüntetések rendszeresen felbukkannak az indiánok híres festője, George Catlin által festett arcképeken, később a fényképeken is.

Amikor a gyarmati kor véget ért, és az Egyesült Államok önálló állam lett, az érmek motívumai is változtak. Az angol uralkodók képmásait felváltotta George Washington portréja, itt már maguk az indiánok is feltűnnek, amint kezet fognak Washingtonnal. Az érme másik oldalán az amerikai címer látható, közepén a sassal, ami természetesen az indiánok számára ismerős és könnyen értelmezhető jelkép. Ahhoz hogy két álló alak – az elnök és tárgyalópartnere – elférjenek és jól kivehetőek legyenek, ezeket a medálokat ovális alakúra készítették. Az 1798-at követő években több változatban is kiadtak ilyen érmeket, némelyiken az elnök és egy indián főnök kezet fog, némelyiken elszívják a *kalumetet*, azaz a békepipát.

A bennszülött amerikaiak sorsa nem tükrözte azt az idilli világot, amely az érmeken felbukkan. Ám a történet, amelyet ezek a medálok elmesélnek, érdekes és fontos a történettudomány számára, és érdekes a ma emberek számára is, hiszen a kitüntetés mint erkölcsi jutalom, a mögötte álló teljesítmény és az adományozó politikai szándéka a ma élőket ugyanúgy foglalkoztatja, mint a századokkal ezelőtt élőkkel tette.

Ezért lehet érdekes forrás a Gilcrease Múzeum könyve történészek és laikusok számára egyaránt.

Robert B. Pickering szerk.: *Peace Medals – Negotiating Power in Early America* (Békeérmek – hatalmi viszonyok a korai Amerikában). Gilcrease Museum, Tulsa, Oklahoma, 2012. 118 o.

Vraukó Tamás